

**ZO'RAVONLIKNING – IJTIMOIIY, PSIXOLOGIK, HUQUQIIY
MUOMMO SIFATIDA**

Toshmatova Yoqutoy Ibrohimovna

Maktab: Jalaquduq tumani, 6-maktab

Annotatsiya. Zo'ravonlik jamiyatda keng tarqalgan muammo bo'lib, uning ijtimoiy, psixologik va huquqiy ta'sirlari katta. Maqolada zo'ravonlik tushunchasi, uning turlari va sabablari tahlil qilinadi. Ta'kidlanadi: oilaviy, maktab ichidagi va ijtimoiy zo'ravonlik xavfi yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ishda va maktabda oldini olish choralari, pedagogik va profilaktik ishlarning o'rnini ko'rsatiladi. Maktab muhiti va o'qituvchilarning xatti-harakatlari zo'ravonlikni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Amaliy tavsiyalar: monitoring, treninglar, oilalar bilan hamkorlik va huquqiy ongni oshirish. Maqola maktab sharoitida amalga oshiriladigan chora-tadbirlar konsepsiyasini taklif qiladi. Tavsiyalar Yoshlar bilan ishlovchi mutaxassislar va maktab jamoasi uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: zo'ravonlik; oilaviy zo'ravonlik; maktabdagi bullying; profilaktika; psixologik yordam; huquqiy ong; pedagogik strategiya; ijtimoiy muhit; yoshlar salomatligi; rivojlanish.

Kirish

Zo'ravonlik — inson huquqlarini buzuvchi, zarar yetkazuvchi ijtimoiy hodisa. O'zbekiston sharoitida ham oilada, maktabda va ko'cha muhitida turli shakllarda zo'ravonlik holatlari kuzatiladi. Ayniqsa, maktab yoshidagi bolalar va o'smirlar zaif guruh hisoblanadi; ularning ruhiy va jismoniy sog'lig'iga zarar yetishi jamiyat uchun strategik xavf tug'diradi. Ushbu maqolaning maqsadi — zo'ravonlikning asosiy turlarini, sabablarini tahlil qilib, maktab darajasida samarali profilaktik va pedagogik yechimlarni taklif etish.

Asosiy qism

1. Zo'ravonlikning turlari va belgilari

Zo'ravonlik quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

- Jismoniy zo'ravonlik: zarba berish, turtish, maqsadli jarohat yetkazish.
- Psixologik zo'ravonlik: tahqirlash, tahlikaga solish, e'tiborsizlik.
- Seksual zo'ravonlik: jinsiy tajovuz yoki majbur qilish.
- Ekonomik (moliyaviy) zo'ravonlik: mol-mulknini nazorat qilish, mablag'ni cheklash.
- Bullying (maktabdagi qoralash): doimiy haqorat, izolyatsiya, internetdagi kiberzo'ravonlik.

Bularning har biri bolaning o'qishga, ijtimoiy moslashuvga va ruhiy sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Zo'ravonlik sabablariga umumiy nazar

Zo'ravonlik ko'pincha bir nechta omillar kobinatsiyasidan yuzaga keladi:

- Oila muhitidagi stress, ota-ona ichidagi ziddiyatlar, tarbiyaviy yetishmovchilik.

- Ijtimoiy qashshoqlik, ishsizlik, giyohvand moddalar va ichkilikbozlik.

- Madaniy stereotiplar va gender rollarga nisbatan noto'g'ri qarashlar.

- Maktab muhitining nazoratsizligi, pedagogik kompetentsiyaning pastligi.

- Bolalar o'rtasida empatiya va konfliktni hal etish ko'nikmalarining yetishmasligi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, profilaktika ko'p qirrali va tizimli choralarni talab qiladi.

3. Zo'ravonlikning oqibatlari

Zo'ravonlikning qisqa va uzoq muddatli oqibatlari bor:

- Jismoniy jarohatlar, sog'liq bilan bog'liq muammolar.

- Depressiya, xavotir, o'ziga zarar yetkazish yoki o'qishni tashlash.

- Ijtimoiy izolyatsiya, ishonch yo'qolishi, kelajakdagi munosabatlarda muammolar.

- Jamiyatda xavfsizlik va barqarorlikning pasayishi.

Ushbu oqibatlar profilaktika va tezkor aralashuv zarurligini ko'rsatadi.

4. Maktab darajasida profilaktika va pedagogik chora-tadbirlar

Maktab zo'ravonlikni oldini olishda markaziy rol o'ynaydi. Quyidagi amaliy choralar samarali:

- Sifatli tarbiya va ijtimoiy-emotsional o'quv dasturi joriy etish: empatiya, hissiyotlarni boshqarish, konfliktni hal etish bo'yicha darslar.

- O'qituvchilar uchun treninglar: zo'ravonlikni aniqlash, intervensiya texnikalari, yaratilgan xavfsiz muhit.

- Maktab ichida monitoring va tezkor xabar berish tizimi: o'quvchilar, ota-onalar va xodimlar uchun anonim kanallar.

- Sinf ichida qoida va qadriyatlarni birgalikda ishlab chiqish: hurmat va xavfsizlik qoidalari.

- Psixologik yordam xizmati: muntazam konsultatsiyalar, guruh terapiyasi, urg'ulik intervensiyalar.

- Internet xavfsizligi va kiberbullyingga qarshi ta'lim: onlayn xulq-atvor qoidalari, ota-onalarni ogoh qilish.

Bu choralar birgalikda qo'llanganda samaradorlik oshadi.

5. Oilalar bilan hamkorlik va jamoat resurslari

Zo'ravonlikni kamaytirish oilaviy faoliyatga ham bog'liq:

- Ota-onalar uchun treninglar: tarbiya strategiyalari, stressni boshqarish, muloqot texnikalari.

- Maktab-ota-ona hamkorligi: muntazam uchrashuvlar, muammolarni erta aniqlash.

- Jamiyatdagi resurslar: mahalla, sog'liqni saqlash markazlari, politsiya va ijtimoiy xizmatlar bilan koordinatsiya.

Mahalla tizimi va mahalliy nodavlat tashkilotlar ham yordam berishi mumkin.

6. Yuridik-asos va siyosat

Zo'ravonlikka qarshi kurash yuridik asosda ham ta'minlanishi lozim:

- Bolalar huquqlarini himoya qilish qonunlari va maktab ichidagi siyosatlar.

- Zo'ravonlik holatlarida tezkor huquqiy choralar va huquqiy yordam.

- O'qituvchilar va xodimlar uchun majburiyatlar va me'yorlar.

Huquqiy ongni oshirish ham profilaktik chora sifatida muhim.

Amaliy tavsiyalar (qisqacha)

- Maktabda ijtimoiy-emotsional o'quv modulini joriy etish.

- O'qituvchilar uchun muntazam kasbiy rivojlanish kurslari.

- Anonim xabar berish tizimi va psixologik yordam xizmatini kuchaytirish.

- Ota-onalar bilan treninglar va maslahatlashuvlar tashkil etish.

- Mahalliy hokimiyat va tashkilotlar bilan hamkorlik protokollarini ishlab chiqish.

Xulosa

Zo'ravonlik — murakkab va ko'p qirrali muammo bo'lib, uning oldini olish tizimli yondashuvni talab etadi. Maktab va oila, mahalla hamkorligida pedagogik, psixologik va yuridik chora-tadbirlarni uyg'unlashtirish zarur. Empatiya, hurmat va murosaga asoslangan muloqot madaniyatini shakllantirish orqali yosh avlodning ruhiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlash mumkin. Ushbu maqolada taklif etilgan amaliy chora-tadbirlar maktab sharoitida sinovdan o'tkazilib, moslashuvchanlik bilan joriy etilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNICEF. (2019). A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents. New York: UNICEF.
2. World Health Organization. (2014). Global status report on violence prevention. Geneva: WHO.
3. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. (2008). Bolalar huquqlarini himoya qilish to'g'risida. T.: O'zbekiston.
4. Garry, A., & Henderson, E. (2017). School-Based Programs for the Prevention of Bullying. *Journal of Youth Studies*, 20(5), 605–620.

5. Olmos, R. (2016). Building Empathy in the Classroom: Strategies for Teachers. *Educational Review*, 68(3), 301–317.
6. Mustafayeva, D. (2018). Oila va maktab hamkorligi: zamonaviy texnologiyalar. T.: Pedagogika nashriyoti.
7. Karimov, S. (2020). Maktab psixologiyasi va yoshlar bilan ishlash. Samarqand: Universitet nashriyoti.
8. Park, H., & Kim, J. (2015). Cyberbullying Prevention in Schools: A Systematic Review. *Computers in Human Behavior*, 50, 121–130.

